

КООПЕРАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Кооперація — феноменальне, самобутнє явище суспільного життя XIX—XXI ст. Як форма організації людей, вона існувала в Україні ще задовго до появи „Товариства справедливих“. Згадаймо хоч би такі поширені форми самоорганізації українців, як толока, чабанські чи рибальські артілі, чумацькі валки, церковні братства тощо. Ці форми співпраці слід розглядати як спосіб об'єднання людей на засадах взаємозахисту і взаємодопомоги. Ще у 20-х рр. XX ст. історик української кооперації Петро Височанський дійшов висновку, що кооперування у різноманітних формах було притаманне українському народові з давніх-давен, тому він „...не боїться вільних спілок, він з охотою йде туди, де люди самі собі, без усякого примусу, добровільно, по своїй охоті, еднаються в спілки для самодопомоги та самооборони...“¹

Степан Качала

Твердження деяких російських істориків про якесь ментальне несприйняття українським народом асоціативних об'єднань рішуче заперечив український економіст Федір Щербина: „... український індивідуалізм опирається стадності, однак особиста самостійність українця, його прив'язаність до якоїсь власної ділянки праці дуже легко вливається у найрізноманітніші громадські форми й інтереси...“² На базі родинного співжиття й співпраці найлегше було здійснювати отой первісний демократизм давніх побутових громадсько-економічних асоціацій, наводити в них „гуртовий порядок“, утримувати звичаєм передавану з діда-прадіда неписану „законність“³.

Модерний український кооперативний рух виник у 60—70-х роках XIX ст., коли звільненням із кріпацтва масам українського селянства й міським ремісникам, зануреним у лихварство, загрожувала втрата найелементарніших засобів існування. Це був духовний протест суспільної природи людини проти хижацької експлуатації, проти фізичного насильства сильнішого над слабшим.

Жорстоко переслідуваний активіст кооперативного руху Степан Шипилявий на судовому засіданні щиро і простодушно пояснив суддям зна-

чення українського кооперативного руху: „Нас обслуговував великий штаб чужинців, адміністративний службовець, виховник, лікар, інженер, слюсар, стриждій, бляхар, купець — це все не українці; кожний із них жив достатньо, їв м'ясні обіди, білий хліб, мав чисту сорочку, бездоганне помешкання і одіння. Наше населення жило надголодь, від недоїдання... діставало сліпоти на переднівку... На такому ґрунті постала наша кооперація...“⁴

Серед популяризаторів кооперативної ідеї та засновників перших кооперативів — найавторитетніші на той час провідники українського суспільства: Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Сергій Подолинський, Богдан Кістяківський, Олександр Кониський, Іван Франко; талановиті мислителі та митці, політичні й громадські діячі, вчені-етнографи — Павло Чубинський, Федір Вовк, Андрій Шиманів; економісти-статистики — Федір Щербина та Олександр Русов; письменники та митці — Степан Васильченко, Микола Вороний, Людмила Старицька-Черняхівська, Кирило Стеценко, Яків Степовий, Панас Саксаганський, Порфир Демуцький.

Кооперативний рух в Україні, набуваючи матеріальних та ідейних ознак, щоразу більше зливалася з національним. Перші ознаки такого синтезу спостерігаємо ще у послідовників ідей Кирило-Мефодіївського братства. Визначний український історик та громадський діяч В. Антонович був переконаний в тому, що кооперація допоможе відбудувати соціальну структуру нації⁵.

Орієнтували кооперацію на задоволення національних інтересів українців відомі громадські діячі — Христофор Барановський, Василь Доманицький та Осип Юркевич. Василь Доманицький, історик, редактор „Кобзаря“ (1907) і секретар редколегії журналу „Киевская старина“, спричинився до розгортання кооперативного руху в рідному Звенигородському повіті на Київщині. Засновниками „Потребительного общества“ були також члени „Старої громади“ в Києві (1868), які своїм керівником обрали українського вченого-економіста Миколу Зібера.

Ілля Витанович

¹ Височанський П. Коротка історія кооперативного руху України.— К., 1925.— С. 14.

² Див.: Злупко С. Федір Щербина // Українські кооператори. Історичні нариси / За ред. С. Гелея.— Львів, 1999.— Кн. 1.— С. 91.

³ Витанович І. Історія українського кооперативного руху.— Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964.— С. 50.

⁴ Цит. за: Там само.— С. 500.

⁵ Гелей С. Ілля Витанович про традиції українського кооперативного руху // Від національної ідеї до державності. Вибрані статті з історії України, політології, теорії та історії кооперації.— Львів, 2011.— С. 549.

Національні провідники українського народу не були „кающіся дворяни“, які штучно створювали для себе ідола-божище з мужика і його потреби. Це були переважно вихідці з народу, його освічені

Кооперативні часописи

діти, які не сприймали марксистського постулату „буття визначає свідомість“. Артільний батько Микола Левитський 1898 р. в дискусії з російськими марксистами у „Вольному економічному обществі“ в Петербурзі заявив, що хоче міряти цивілізацію кількістю ідей, а не кількістю витоптаних личків⁶.

Відповідні умови для розвитку кооперації склалися в останній третині XIX ст. в Галичині. Світова економічна криза 1873 р., а разом із нею непомірні податки, високі ціни на дрова, пашу, промислові товари поставили в скрутне становище селян. Заборгувавши різним посередникам, спекулянтам, корчмі, вони були змушені продавати землю. Це зумовило появу паростків самооборони, соціального спротиву ганебній експлуатації, ознакою якого була акція тверезости, розпочата греко-католицьким духовенством. Вона сколихнула селянські маси, спонукала їх до проведення багатотисячних маніфестацій, заснування громадських шпихлрів (складів), братських шкіл, крамниць тощо. Зародився новий рух, який за інтенсивністю, масовістю і глибиною був більшим, ніж коли-небудь до того часу. Цей рух охопив широкі маси селянства, міщанства та молоді народовської інтелігенції, серед якої Володимир Навроцький, Євген Олесницький та Володимир Барвінський.

Суспільний діяч Галичини Кость Паньківський, один із засновників НТШ, був членом правління ремісничого товариства „Зоря“, входив у ради страхових товариств „Дністер“ і „Карпатія“, обирався членом ревізійної комісії „Народної торгівлі“, редагував економічно-господарський місячник „Економіст“.

Багаторічним керівником українських пайових товариств, зокрема „Народної торгівлі“, був також один із перших галицьких „рочдельців“ Василь Нагірний. За свідченням сучасників, власного майна він не зібрав, зате із запалом скуповував та будував кам'яниці для центральних українських установ. Йому, зокрема, завдячують придбанням будинків у центрі Львова товариства „Просвіта“,

„Труд“ та „Зоря“; він допоміг придбати земельні ділянки і здійснив будівництво кам'яниць „Дністра“ та „Народної гостиниці“⁷.

Зусилля світської інтелігенції щодо активізації діяльності кооперативних товариств підтримала Українська греко-католицька церква. Митрополит Андрей Шептицький рішуче висловився за активну участь священиків у громадсько-економічній праці. У його посланні „О квестії соціальной“ (1904) наголошувалося: „Рішуче фальшивим єсть напрям занедбування сторици суспільно-економічної. Церква цих речей дочасних і матеріальних не занедбує [...] священик, що навіть на жадання парохіян не хоче утворити читальні, склепику, шпихлїра громадського [...] єсть противний, не відповідає своєму становищу“⁸.

Основою господарської та громадської діяльності українських кооперативів стала національна кооперативна ідеологія. Найбільш повно її засадничі ідеї відображені в праці Сидора Кузика „Про кооперацію, її теорію та значіне для нас“ (1910), написаній із нагоди Першого просвітньо-економічного конгресу у Львові. „Кооперація,— зазначав автор,— се кожух не лиш дуже теплий, але якраз мов би на нас вшитий. Ніяка з соціальних ідей, що прийшли до нас із Західної Європи, не придається так для наших відносин і не обіцяє так основного подвигнення нашого національного життя, як кооперація“⁹.

Інший лідер галицької кооперації Андрій Жук у доповіді на конгресі зазначав, що в міру зростання наших кооперативних організацій все більше одержуватимемо силу політичну, а кооперація зробить найважливіше — організує розрізнені маси в націю. „Коли розпилена тепер народна маса буде зорганізована в економічні і просвітньо-культурні інституції, коли вся суть наших інституцій буде об'єднана в національні союзи і федерації — тоді наш нарід прибере форми організму, нації. І коли цей процес самоорганізації нації завершитьсь, тоді наступить самий важкий акт національно-політичної боротьби. Тоді ми поставимо дах на

Кооперативні часописи

нашій національній будівлі, тоді введемо купол, на якому поставимо прапор самостійної нації...“¹⁰

Вчені-кооператори Микола Левитський, Кость Мацієвич, Михайло Туган-Барановський вважа-

⁶ Гелей С. Ілля Витанович...— С. 559.

⁷ Цит. за: Витанович І. Історія українського кооперативного руху.— С. 135.

⁸ Боньковська О. Український мандрівний театр Миколи Орла-Степняка (Галичина, 1920-ті рр.) // Народознавчі зошити.— 1999.— Верес.— жовт.— Зош. 5 (29).— С. 691—695.

⁹ Кузик С. Про кооперацію, її теорію і значіне для нас.— Львів: 1909.— С. 4.

¹⁰ Жук А. Перший український просвітньо-економічний конгрес у Львові, 1—2 лютого 1909 р.: Протоколи і реферати.— Львів, 1910.— С. 79.

ли, що кооперація українського селянства може відіграти значну роль у національно-державному відродженні України, а тому прагнули надати їй розвиткові характеру національного громадського руху. Як палкий патріот свого народу, М. Туган-Барановський вимагав для українців природного права бути синами своєї Вітчизни й працювати над розвитком національної культури. У відповідь на заяву харківського „Потребительського общества Юга России“ (ПОЮР) щодо шкідливості організації від загальноросійських центрів М. Туган-Барановський відповів: „Коли існує Україна, український народ, українська держава, коли існує українська кооперація, то вона мусить мати свої національні центри“¹¹.

Не було нічого дивного у розмежуванні кооперації на західноукраїнських землях за етнічною ознакою. На території Галичини, Буковини та Закарпаття існували кооперативні товариства поляків, румунів, угорців, євреїв, українців. У бездержавному українському суспільстві кооперація розглядалася як форма боротьби українського народу за самостійне національне існування. Її ідеологічна доктрина передбачала орієнтацію на власні сили, перетворення кооперативів на незалежні організації, що забезпечувало економічні основи самостійного розвитку нації.

Інша особливість української кооперації полягала в тому, що якщо західноєвропейський рух виник із потреб індустріального робітництва, то український — із потреб селянства, „з боротьби за землю“, з необхідності задовольнити численні соціальні, господарські та культурні потреби в національному житті. Адже 80 відсотків українців жили тоді з хліборобства, тоді як у Німеччині — 30, у Бельгії — 19, в Англії — 8, 5 відсотків¹².

Міська кооперація, що об'єднувала переважно різнонаціональний, зрусифікований елемент, за традицією відстоювала всеросійські, шовіністичні інтереси. „Не приймаймо легкодушно з міст те, що нас губить, лише те, що нам помогти може,—

наші предки й які згідні з новітнім кооперативним духом“¹³.

Напередодні Першої світової війни українська кооперація була так добре зорганізованою, що ви-

Кооперативні часописи

ступала соціально-економічною базою для українського національного руху в Російській та Австро-Угорській імперіях.

Після проголошення Української Народної Республіки в країні склалися сприятливі умови для організації економіки держави на кооперативних засадах, що дало б можливість вирішити гострі соціально-економічні та національно-політичні проблеми. Відомий кооперативний діяч Дмитро Коліух на з'їзді представників споживчих спілок України у квітні 1918 р. заявив, що „перед нами одкриваються широкі перспективи, і коли ми їх не використаємо, то не маємо права жити на землі України. Українська держава сьогодні — чистий лист і на ньому ми маємо написати історію“¹⁴.

Відкриваючи перше пленарне засідання і вітаючи делегатів та гостей третього Всеукраїнського загальнокооперативного з'їзду в травні 1918 р., голова правління Центрального українського кооперативного комітету Борис Мартос висловив упевненість, що доля народу базується на його самодіяльності, на почутті своєї сили, на почутті незалежності від сторонніх впливів.

Високі урядові посади в різний час обіймали такі відомі українські кооператори, як М. Туган-Барановський, Б. Мартос, Д. Коліях, Х. Барановський, М. Стасюк, С. Бородаєвський. Своєю авторитетом кооперативні спілки підтримували органи місцевої адміністрації, брали на себе проблеми соціального захисту, опіку над шкільництвом, забезпечували молодь шкільними посібниками власного видання, постачали армії ліки, продукти, одяг, взуття, налагоджували торговельні зв'язки із закордоном.

У 1917—1921 рр. кооперативний рух охопив близько 60 відсотків населення України. Не випадково національна кооперація протрималася майже на десять років довше від Української Народної Республіки. Більшовицький режим, що демагогічно визнавав за кооперацією майбутнє, довго не міг її зруйнувати, хоча смертельний вирок було винесено декретом Раднаркому ще 19 березня 1920 р. Лідер

Кооперативні часописи

застерігав визначний український історик кооперативного руху Ілля Витанович,— а плекаймо в селі й переносім до своїх міст нашу традицію, ті внутрішні чесноти й переконання, що їх цінили

¹¹ Туган-Барановський М. Чи потрібні Україні свої національні кооперативні центри // Кооперативна Зоря (К).— 1918.— 25 верес.— Ч. 13—14.

¹² Див.: Гелей С. Ілля Витанович: науково-педагогічна та громадська діяльність.— Львів, 2010.— С. 113.

¹³ Витанович І. Кооперація на межі поступу і традиції // Господарсько-кооперативний часопис.— Львів, 1937.— Ч. 18—19.— С. 14.

¹⁴ Цит. за: Бабенко С., Гончарук Я., Гелей С. Подвижники кооперативної ідеї // Українські кооператори. Історичні нариси / За ред. С. Гелея.— Львів, 1999.— Кн. 1.— С. 10.

партії Поалей Ціон — київський адвокат Раппопорт заявив західній пресі: „Ми опанували нашим впливом всю індустрію підкупом і агітацією [...] Рівночасно ми взяли під наш контроль комерцію через

Андрій Палій

банки. Ми мали, але дуже мало опору, пасивного опору з боку української буржуазії. Після перемоги над національною кооперацією український націо-

Сьвген Храпливий

налізм втратив свою економічну базу¹⁵.

Іншою була ситуація в Галичині. Після поразки української національної революції кооперативний рух тут дуже швидко відновив свої позиції. Попри плани денационалізації й асиміляції українців, які виношував окупаційний режим, Польща все ж таки була європейською, парламентською, порівняно демократичною державою, а тому її кооперативний закон від 29 жовтня 1920 р. дав можливість українцям створити національні кооперативні спілки та об'єднання. Кооперація для українців у Другій Речі Посполитій стала школою суспільно-адміністративного і господарського життя, а її керівництво зараховувалося до еліти української громадськості, не тільки господарської, а й політичної. Все це забезпечило відповідні результати. Якщо в 1914 р. близько 500 дрібних кооперативів об'єднували 100 тис. членів, то напередодні Другої світової війни Ревізійний союз українських кооператорів (РСУК) об'єднував 4 тис. кооперативів із 1,5 млн. членів. Було скооперовано 80 відсотків селянських господарств¹⁶.

Один із учасників національної революції писав, що тоді „по містах і селах піднялися до мирного змагання люди, які в дні звичайної боротьби вели за собою сотні й курені, співали про Червону Калину й козацьку славу і безмежно вірили в перемогу справедливості”¹⁷. Якби у своєму ентузіязмі в дрібних крамничках, касах, молочарнях вони не бачили засобів для досягнення вищої мети, то не досягли б таких результатів. З українських сіл і містечків зникали брудні корчми, а на їх місці з'являлися модерні молочарні. Лихварство, яке стільки сліз, поту і крові висмоктало з народу, було цілковито ліквідовано. Голова Ради Ревізійного союзу українських кооперативів Юліян Павликовський у програмній доповіді з нагоди 30-річчя діяльності союзу (1934) зазначав: „Український кооперативизм виводить сірі народні маси безіменних з'їдачів сухого хліба у ряди повновартних і повноправних громадян. У дружній співпраці зі собою стають вони не тільки ковалями власної долі, а й будівничими долі народу”¹⁸.

Національне кооперативне виробництво давало засоби до існування сотням тисяч селян, скорочуючи еміграцію, творило ринок для українських товарів, сприяло вирощуванню кадрів патріотично налаштованих фахівців. Кооперація рятувала дрібного виробника від потрібної експлуатації з боку великого капіталу в сфері виробництва, обміну та споживання і сприяла встановленню установлених ринкових відносин¹⁹.

136 районних молочарень, які об'єднували 1600 збірень молока та сметани, обслуговували близько 205 тис. селянських господарств. Лише в 1930 р. „Маслосоюз” продав 3 млн. кг масла, зокрема в Чехію, Австро-Угорщину, Швейцарію, Німеччину та інші європейські країни. Діяч „Маслосоюзу” Андрій Палій писав: „Цілий край вкрився українськими кооперативами, а на вулицях Львова і по його менших містах пишалися взірцеві спеціальні молочарські крамниці „Маслосоюзу”, яких не посоромились би навіть головні міста Західної Європи”²⁰.

Львів тоді справедливо називали столицею української кооперації. Тут функціонували фабрика м'яса, фабрика мила, овочепереробна фабрика „Продукція”, крамниці „Народно торгівлі”, „Маслосоюзу”, „Центросоюзу”, жіночого ремісничого товариства „Українське народне мистецтво”, кооперативи інженерних робіт „КІР”, візничий „Гарма”, столярний „Архо”, пасічний „Рій”, видавничі „Ізмарагд” та „Червона калина”, кінокооператив „Добро і краса”, приватних урядовців „СУПРУГА”. Львів був центром видавничої діяльності. Журнали „Економіст”, „Кооперативна республіка”, часописи „Самопоміч”, „Кооперативне молочарство”, „Кредитова кооперація”, „Кооперативна родина”, „Господарсько-кооперативний ча-

¹⁵ Башнянин Г., Мисловський П. Українська національна ідея як підґрунтя і програма інформаційного переоблаштування суспільства. Проблеми теоретичної постановки, пошуку рішень і громадсько-політичної реалізації (Рукопис).— Львів, 2012.— С. 42—43.

¹⁶ Витанович І. В поході до волі, до добра і краси (З історії українського кооперативного руху в пам'ять майбутньому) // Овід.— Чикаго, 1957.— Ч. 10 (87).— С. 21.

¹⁷ Там само.— С. 23.

¹⁸ Павликовський Ю. Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху: Промова на святковій Академії дня 6 січня 1934 р. У 30-ліття організаційної праці РСУК // Кооперативна республіка.— Львів, 1934.— С. 48—49.

¹⁹ Див.: Бабенко С., Гончарук Я., Гелей С. Подвижники кооперативної ідеї.— С. 14.

²⁰ Цит. за: Матейко Р. Подвижник української молочарської кооперації (Штрихи до портрета Андрія Палія) // Андрій Палій — будівничий та керманіч „Маслосоюзу”. Статті, спогади, листи.— Тернопіль, 2001.— С. 12.

сопис“, „Календар українського кооператора“ виходили на той час значними накладом. Друкарні міста випускали дві третини всіх друкованих в Україні (до 1910 р.) видань про кооперацію²¹.

На підприємствах, у крамницях і конторах українських кооперативів працювало майже півтори тисячі робітників та службовців. Викладачі українських шкіл, журналісти, власники та робітники дрібних приватних торговельних, промислових і ремісничих підприємств, які здебільшого також були кооператорами, становили приблизно таку саму кількість. Разом із членами їхніх родин — це близько 12 тисяч чол., тобто до 20 відсотків тодішнього українського населення Львова²². Гуртування навколо кооперації робило цих людей „поважною армією“ національної ідеї, яку не в силі були знищити ні економічні негаразди, ні принади колонізації та антиукраїнські погроми.

Розвиткові українського кооперативного руху на західноукраїнських землях сприяло „Товариство українських кооператорів“ (1936—1939), яке популяризувало досягнення визначних українських та зарубіжних кооператорів, організувало кооперативні свята, виставки, екскурсії. Кооперацію як предмет було введено у програми шкіл, які входили до товариства „Рідна школа“. Друкувалися підручники та хрестоматії, організовувалися одномісячні курси для вчителів, працювали кооперативні бібліотеки, зразкові кооперативи та кооперативні гуртки.

Ілля Витанович

Своїм розвитком кооперація завдячувала ентузіастам, які поєднували свою політичну, наукову, мистецьку, душпастирську діяльність із творен-

Степан Злупко

ням кооперативних інституцій. Серед них понад десять були дійсними членами НТШ. Саме вони надали українському кооперативному рухові духовної глибини, широти замислу та творчого став-

лення до буденних господарських справ, перетворювали його на впливову економічну й політичну силу, яка забезпечувала матеріальну підтримку процесові становлення національної самосвідомості українців, їхній боротьбі за громадянські та політичні права, за економічну самостійність та політичну незалежність.

У радянській системі споживча кооперація розглядалася як складова планового соціалістичного господарства. Формально зберігаючи ознаки громадсько-господарської організації, вона перетворилася на додаток до державних торговельно-виробничих структур. Державні органи постійно втручалися в її діяльність, нав'язували завдання та контрольні цифри, встановлювали схеми посадових окладів, ліміти чисельності працівників, штатні розписи. Кооперація втратила основні засади своєї діяльності — добровільність членства, господарську й організаційну автономію, демократизм в управлінні, турботу про кооперативну громаду. Така ситуація призвела до деградації кооперативного руху.

А що ж сьогодні? Чи здатна кооперація відіграти свою роль у відродженні національного духу, в розбудові Української держави? На жаль, на двадцять другому році незалежності в Україні склалася модель не сучасного європейського, а кланово-олігархічного капіталізму, в умовах якого переважає поєднання бідності, безпросвітності та багатства. Для такого капіталізму характерна зосередженість виробництв, які працюють, і будівництва у великих індустріальних центрах та масового безробіття внаслідок непрацюючих виробництв у районних центрах, містечках та селах. За статистикою, у названих населених пунктах безробітні становлять понад 50 відсотків. Держава ставить до села як до комори з продуктами харчування і аж ніяк не враховує інтересів сільського мешканця, якому треба створити елементарні умови для самореалізації. Від розв'язання цієї важливої проблеми залежать продовольча безпека України, соціальний захист селян, доля аграрного сектора економіки. Сільське населення, що не охоплене кооперативною діяльністю, емігрує за кордон у пошуках кращої долі або ж мігрує в українські міста, примножуючи тамтешні проблеми.

Уряд, органи місцевого самоврядування мали б сприяти створенню робочих місць у сільській місцевості, підтримувати підприємницьку діяльність та залучення інвестицій у розвиток малого та середнього бізнесу і сфери послуг у селі. При цьому доцільно залучати кошти зарубіжних інвесторів, що прагнуть до створення спільних, у тому числі агропереробних, підприємств із українськими партнерами.

Слід пам'ятати, що кооперативний бізнес ефективніший, ніж індивідуальний. Дрібна приватна торгівля не завжди забезпечує належні кінцеві результати. Вона витісняється з ринків більш досконалими кооперативними, корпоративними або державними формами середнього та великого ринкового бізнесу. Кооперація ж має значно більші інвестиційні та інноваційні можливості для створення відповідної матеріально-технічної бази, ринкової інфраструктури, застосування сучасних технологій.

²¹ Раковський Р. Львів — центральна української кооперації // Наш Львів: Ювілейний збірник. 1252—1952.— Нью-Йорк, 1953.— С. 172—174.

²² Там само.— С. 387—388.

Яскравий приклад переваг кооперативної форми господарювання — міжнародний кооперативний рух. Сьогодні його учасники — кооперативні організації 96 країн, які об'єднують понад 1 млрд. індивідуальних членів кооперативів²³. Кооперативи забезпечують робочими місцями понад 100 млн. та обслуговують понад 3 млрд. чол., тобто близько половини населення світу. Сумарний обіг 300 найбільших кооперативів світу перевищує 1,6 трлн. дол. США. Серед них найкращі позиції мають кооперативи Франції, США, Німеччини, Японії, Нідерландів, Великобританії та Швейцарії. Сумарний обіг аграрних кооперативів становить у середньому 472 млрд. дол. США; банківсько-кредитних — 430; споживчих — 354; страхових — 282; виробничих — 35; охорони здоров'я — 27 млрд. дол. США²⁴. Частина кооперативів на ринку сільськогосподарських продуктів — молока, м'яса, фруктів та овочів, зерна та кормів — у 34 країнах ЄС²⁵ становить в середньому від 50 до 100 відсотків²⁶.

Про значну роль кооперації у світі свідчить і те, що ООН визнала 2012 Міжнародним роком кооперації. Під час світової фінансової кризи кооперативи продемонстрували високий рівень стійкості і продовжували розширювати свою діяльність в усіх галузях і секторах економіки. Зважаючи на це, Генеральна Асамблея ООН планує проголосити наступні роки „Десятиліттям сталого розвитку кооперативів”²⁷.

У західних країнах існують механізми урядової підтримки, якими можуть скористатися кооперативи. Зокрема, це право на отримання кредитів у межах урядової програми. У Франції кооперативам надаються довгострокові кредити на 25, короткострокові — на 10 років. Ставка кредиту ко-

оперативам у Польщі не може становити більш ніж 1,5 відсотка облікової ставки²⁸. Кооперативи звільнені від податку на нерухомість і на прибуток для юридичних осіб. У Франції методичне та інформаційне забезпечення кооперативів здійснюють Міністерство сільського господарства, Сільськогосподарська палата та Національна конфедерація сільськогосподарських кооперативів²⁹.

Чітка, прозора, зрозуміла та насамперед передбачувана податкова політика у західних країнах дає можливість кооперативам планувати та стимулювати свою діяльність на багато років вперед.

Отже, український кооперативний рух був складовою національного відродження. Його коріння виходило з глибини національної традиції, його ідеали тісно переплітаються з національними ідеалами. На жаль, цей безцінний до-

свід сьогодні нереалізований і невикористаний потенціал, здатний за сприятливих умов стати реальною силою забезпечення матеріальних і духовних потреб людей. Для поліпшення ситуації слід лібералізувати економіку, демократизувати політичне життя, сформувані основи громадянського суспільства. Держава повинна чітко визначити кооперативну політику, активно пропагувати кооперативну ідею, яка неодмінно знайде своїх щирих прихильників серед еліти української нації: політиків, учених, митців, учителів, церковних діячів, української молоді. Як застерігав Іван Франко у 1900 р.: „Народ, котрий би нині відкинув думку про спільність, про згуртування сил не тільки в політиці, але і в господарстві, мусив би зректися всієї цивілізації, мусив би швидше чи пізніше дійти до здичиння або назад до невілницьтва”³⁰.

Степан ГЕЛЕЙ

²³ CA represents one billion co-operators, new statistics show [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.ica.coop>.

²⁴ Див.: Global 300 list 2010. The world's major co-operatives and mutual business.— Geneva, 2011.— 30 p.

²⁵ Cooperatives for Europe: Moving forward together.— Brussels, 2012.— 16 p.

²⁶ Уколова Л. Направления развития европейских кооперативов // Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 16—17 лютого 2012 року.— Полтава, 2012.— С. 334.

²⁷ Семів С. Роль міжнародного кооперативного руху у процесах посилення сталого розвитку світової економіки // Сталий розвиток економіки.— 2012.— Ч. 4.— С. 152—156.

²⁸ Cooperatives in Europe. Activity Report 2010.— S. 52.

²⁹ Див.: Вірт М. Засади регіональної економічної політики ЄС щодо розвитку кооперативного руху // Кооперативна модель економічного розвитку в умовах глобалізації. Матеріали конференції.— Львів, 2012.— С. 51.

³⁰ Франко І. Народна програма // Франко І. Збір. творів: У 50 т.— К., 1985.— Т. 44, кн. 2.— С. 528.